

Jovan Despotović

Jugoslovenska dokumenta '89

Olimpijski centar Skenderija,
juli-avgust 1989.

Bijenalna izložba Jugoslovenska dokumenta u Sarajevu priređena je po drugi put. Ambiciozni početak ove izložbe koju su inicirala dvojica sarajevskih umetnika i likovnih animatora – Jusuf Hadžifejzović i Radoslav Tadić, energično je nastavljena jednim izuzetno ozbiljnim profesionalnim radom na nivou aktivnosti velikih muzejsko-galerijskih institucija u nas. Ovoga puta, preuzimajući na sebe i ulogu superselektora, tandem Hadžifejzović/Tadić opredelio se i za neke nepotrebne rizike koji su rezultirali malim nespretnim skandalom.

Osnovni posao selektora izvršio je ugledan četrnaestočlani tim kritičara i umetnika iz svih naših umetničkih centara, a posebni konsultanti organizatorima izložbe bili su dr Tomaž Brejč, dr Ješa Denegri i Davor Matičević, neosporni arbitri i eksperti za ocenu i predstavljanje (pre)naglašeno aktuelnih pojava i tendencija u trenutnoj jugoslovenskoj likovnoj produkciji.

Dečije bolesti ovakvog pristupa poslu, odnosno koncipiranju izložbe – a to je pre svega regionalna orijentisanost selektora, ponovljene su, a donekle jetrebaloda budu ublažene superkonsultacijama i superselekcijama koje je preduzeo organizator. No, ipak se lokalni i fragmentarni karakter slike savremene jugoslovenske umetnosti nije mogao izbeći. Taj utisak je umanjen veštom postavkom ove mamutske izložbe saskoro 200 učesnika, koju je načinio Davor Matičević. Shodno raspoloživom prostoru postavka je maksimalno razvila i artikulisala govor mnoštva različitih pravaca u segmentu aktuelnog jugoslovenskog stvaralaštva. Nekada manje, nekada više, Matičević je uspeo da saglasi, ili pak konfrontira materijal, tehnike, postupke izvođenja umetničkog dela. Bez sumnje je da sama izložba već na prvi pogled ima rezonancu sličnih gigantskih poduhvata prezentacije tokova svetske umetnosti.

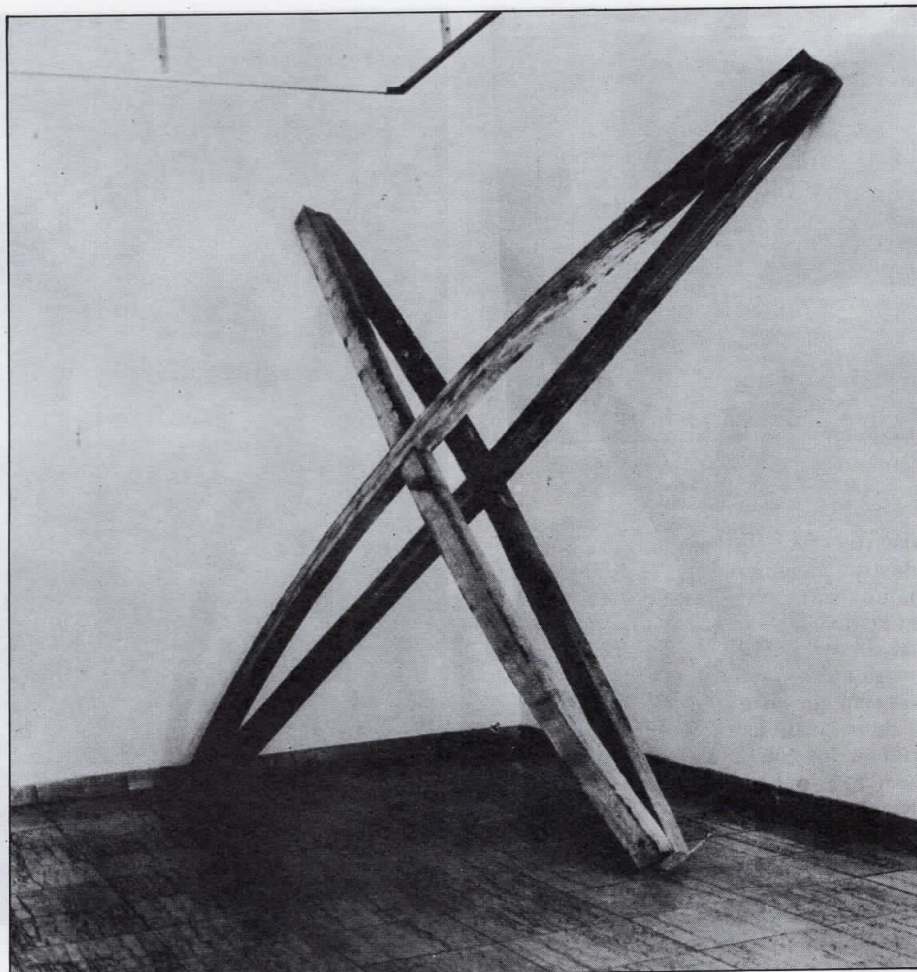
Parcijalnost koju velike manifestacione izložbe kod nas iz različitih razloga ne uspevaju da izbegnu, angažovana, poletna i energična Dokumenta bi morala da otklone na relativno jednostavan način: izborom takvih selektorskih individualnosti i bespogovornih autoriteta u oblasti

stvaralaštva zanimljivog za ovu izložbu, koji će sa ovlašćenjima, u okviru dogovorenih plastičkih, stilskih, formalnih i značenjskih celina, delovati na našem kulturnom prostoru u celini. Izazovi ovakve vrste bez sumnje bi omogućili formiranje autentičnije i potpunije slike naše umetnosti bez naknadnih dogovaranja, malih smicalica, natezanja i uobičajenih stvaralačkih familijarnosti kojima, na žalost, ne odolevaju (istina, u znatno manjoj meri) ni Dokumenta.

Struktura izložbe Jugoslovenska dokumenta '89 postavljena je na sledeći način. Kao posebna celina, poput svojevrstne izložbe u izložbi, a po našem shvatanju bez

ki je stvorilo još jedan jaz među generacijama u istom frontu savremene jugoslovenske umetnosti, što je svakako suprotno namerama organizatora. Uzgred, i na ovaj način je podvučena isparcelisanost naše umetnosti u ovom trenutku, odnosno njenog vodećeg toka.

A zapravo je pravi teorijski uvod u ovu izložbu načinjen zanimljivim, edukativnim esejem dr Denegrija koji je objavljen i kao poseban vid prolegomene za ovu manifestaciju. Naziv teksta je »Razlog za drugu liniju«, a autor u njemu utvrđuje isprekidanu nit preobražaja jugoslovenske avangardne umetnosti u rasponu od zenitizma Ljubomira Micića, i Dade

Dušan Petrović, »Nešto između«, 1989.

stvarnih razloga, postavljena je ekspozicija, uslovno govoreći, starijih (generacijski) stvaralaca koji, po mišljenju organizatora, poseduju dela što u stanovitoj meri ili bukvalno najavljuju neka od aktuelnih zbivanja u današnjoj našoj umetnosti. Među njima su Olga Jevrić, Gabrijel Stupica, Marijan Jevšovar, Jožef Ač, Julije Knifer itd. Dakako da se za neke među njima spravom može ustanoviti sa svim određeno »rodonačelnštvo« koje se da iščitati u delima mlađih autora, ali je upravo to trebalo da bude razlog da se oni nađu među njima. Nepotrebno (pre)naglašavanje ovih »duhovnih otaca« veštač-

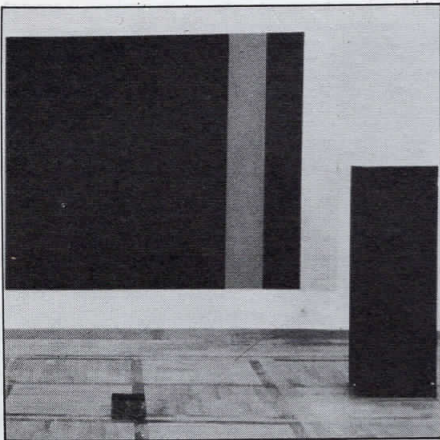
Tank, odn. Dade Jazz Dragana Aleksića, preko Černigoja, potom grupa Exat 51 i Gorgona, do conceptualne umetnosti, grupe OHO, Radomira Damjanovića Damnjana, Marine Abramović, Raše Todosijevića, Toma Gotovca. Ovakav uvod u izložbu može se razumeti i kao kontrapunkt današnjoj »prvoj liniji« savremene jugoslovenske umetnosti, koja je (delom) uspostavljena i ovakvim Dokumentima. Nekadašnja »druga linija«, koja se ne samo autentičnim umetničkim sredstvima suprotstavljala oficijelnoj galerijskoj umetnosti naše moderne već i upotrebom svih ostalih postupaka koje su u umetnič-

ki život uneli avangardni pokreti dvadesetih godina, tokom osamdesetih polako se preobražava u »prvu liniju«. Današnja radikalna umetnost je i iz razloga problematizovanja sopstvenih formi i jezika oblikovanja postala već sasvim oficijelna, odnosno etablirana u artificijelnom svetu, ali ne i u socijalnom, ili statusnom miljeu, bez obzira na još uvek očigledne naboje negativiteta i opozicije spram sistema u kome se sve lagodnije oseća i koji je sve ažurnije prihvata. Ovaj obrat u razvoju savremene jugoslovenske umetnosti zapravo nije nimalo slučajajan, a uslovljen je, među brojnim razlozima, i osnovnim: savremeni jugoslovenski stvaraoci sve se

(srpski) problemski sadržaj iskazan adaptiranim formulama vizantijske plastičke misli sa njenim opozitnim značenjima (ikoničnost, a-ikoničnost, ikonoklazam, ikonoborstvo). Dakle, želja da Dokumenta dostignu izvornu nameru – izrazitu aktuelnost, izneverena je u ovom slučaju upravo sa stanovišta fundamentalnih parametara. Obratno, ako bismo sledili domete najviših kriterijuma aktuelnosti (ne obazirući se i na sadržaj u nekom delu) ozbiljno bi se mogla dovesti u pitanje opravdanost prisustva brojnih umetnika na ovoj izložbi.

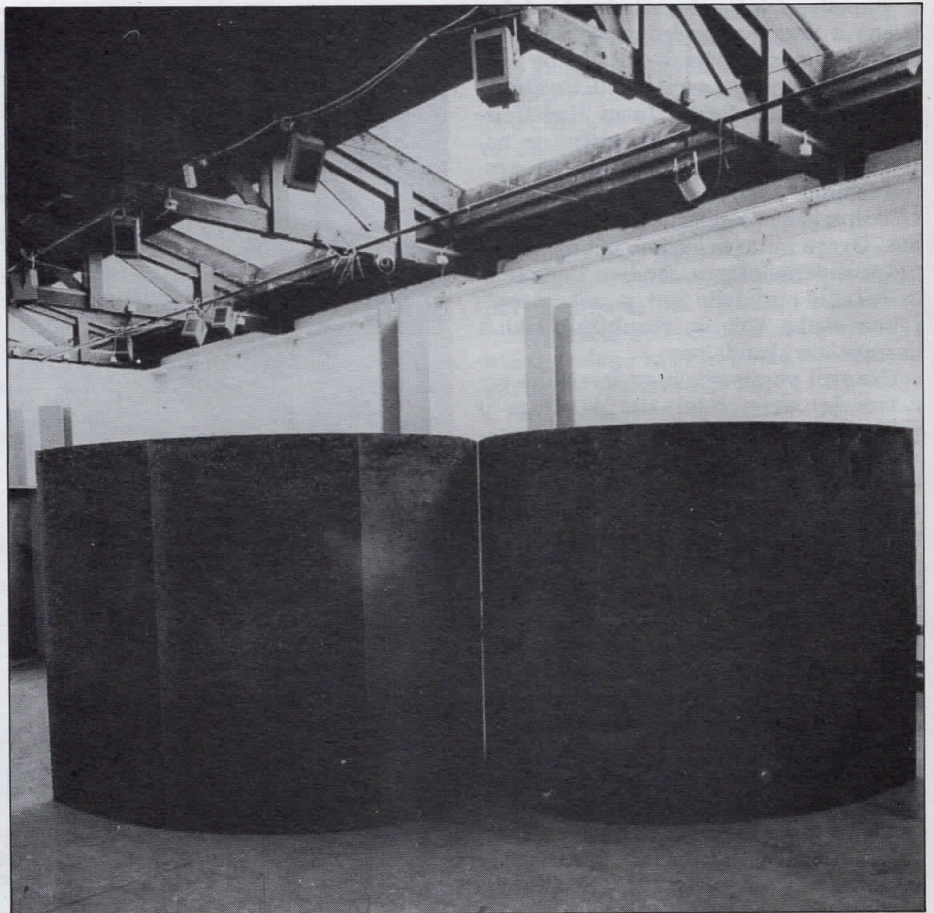
Zbog velikog broja učesnika nemoguće je u kratkom osvrtu navoditi imena, ali se

ju latentne promene koje bi mogle da uzrokuju predstojeću transformaciju u novom ciklusu devedesetih. To je ujedno i najuzbudljiviji deo Dokumenta. Šteta je da ovde nije bilo više kritičarske hrabrosti da se u izložbu uvrste još poneki umetnici za koje je već sada jasno da pokreću jednu novu ikoničnost, izvorni plastički koncept (recimo, Darwin Butković, Rene Rusjan, Tomislav Vončina). No, bez obzira na moguće daljnje cepidlačenje, jasno je da je nemoguće ozbiljnije dovesti u pitanje opšti sadržaj Dokumenta, koja danas najdoslednije i najtačnije reprezentuju živu sliku aktuelne jugoslovenske likovne umetnosti.

Žaneta Vangeli, *Vizija. Zanos*, 1988–89.

više integrišu, po svim nivoima značenja vlastitog dela, u opšte, velike internacionalne tokove savremene umetnosti. Da li su kritika, a posebno eminentni selektorski timovi velikih jugoslovenskih izložbi ovoga u dovoljnoj mери i uvek svesni? Videćemo, jer norma koja je postavljena izložbom Dokumenta '89 ne može biti previđena, još manje ukinuta našom starom, lažnom i anahronom dilemom na relaciji svetsko-autentično, importovano-lokalno originalno itd. Postoje, naravno, jedino aktuelno (dakle, dobro, uspešno, značajno) delo i neaktuelno (loše, neuspešno, beznačajno), ono koje zaokuplja pažnju svojim plastičko-formalnim emisijama i ono koje je neupamtljivo, a u materijalnim i duhovnim horizontima nemo i mrtvo. Ali, i jedan manji deo ove izložbe pokazuje upravo ovakvu nedoslednost kod izbora umetnika. Na primer, jednim nepotrebnim incidentom sa selektorske liste je odstranjen (jedino) kosovski vajar Svetomir Arsić Basara. Da bi se na ovaj korak odlučili, superselektori su morali da budu potpuno ubeđeni u neaktuelnost Basarine skulpture upravo na nivou njenih plastičkih karakteristika. Ali, nespretno je previđena osnovna intencija njegovog dela, kojom je posle dužeg vremena u savremenoj jugoslovenskoj umetnosti ponovo inicirana nova strategija. Ona na specifičan način ukazuje na ortodoksnu mitologiju i na epski nacionalni

Marjetica Potrč, *»Oči u telu«*, 1988.

zato može utvrditi određena generacijska pripadnost i odatle izvesti bitne karakteristike. Okosnicu ove izložbe čine već dokazani umetnici aktuelnog umetničkog obrata ili »obrata« (zavisno od kritičarskog opredeljenja). Među njima su umetnici koji su se već formirali, uglavnom na programu konceptualne umetnosti sedamdesetih godina. Zatim slede mnogobrojni sledbenici poetika osamdesetih, koji svojim delom grade osnovne tokove u fluktuirajućim zbivanjima. I najzad, tu je grupa, na širem jugoslovenskom prostoru nedovoljno poznatih autora, ali za koje uglavnom delimo intuiciju selektora da predstavljaju u izvesnom smislu, budućnost naše umetnosti, odnosno, da inicira-